

جزوه درس هفتم
علوم و فنون دهم
عنوان:
سبک خراسانی

behdavir11e

تعریف سبک

- ۱- «سبک» در اصطلاح ادبی، شیوه خاص یک اثر یا آثار ادبی است.
- ۲- «سبک شعر»، مجموعه ویژگی‌هایی است که شاعران در نحوه بیان اندیشه به کار می‌گیرند.
- ۳- شیوه بیان هر نویسنده یا شاعر «سبک شخصی» اوست.
- ۴- به تعداد شاعران و نویسندگان جهان، سبک وجود دارد.
- ۵- بر اساس نظریه ارسطو (فیلسوف بزرگ یونانی) طبقه‌بندی زیر را برای شعر این دوره می‌توان در نظر گرفت:

www.kanoon.ir

kanoon.ir

- تقسیم‌بندی سبک بر اساس دیدگاه ارسطو**
- ۱- بر اساس «**نام شاعر یا نویسنده**»: مانند سبک فردوسی، سبک بیهقی
 - ۲- بر اساس «**زمان و دوره اثر**»: مانند سبک دوره غزنوی، دوره مشروطه
 - ۳- بر اساس «**موضوع و نوع**»: مانند سبک عرفانی، سبک حماسی
 - ۴- بر اساس «**محیط جغرافیایی**»: مانند سبک آذربایجانی، سبک خراسانی
 - ۵- به «**تناسب مخاطب**»: مانند سبک عامیانه، عالمانه
 - ۶- بر اساس «**هدف**»: مانند سبک تعلیمی، سبک فکاهی
 - ۷- بر اساس «**قلمرو دانشی**»: مانند علمی، فلسفی

- تقسیم‌بندی سبک شعر بر اساس نظر ملک‌الشعراى بهار**
- ۱- سبک **خراسانی یا ترکستانی** (از آغاز شعر فارسی تا قرن ششم)
 - ۲- سبک **عراقی** (از قرن ششم تا قرن دهم)
 - ۳- سبک **هندی** (از قرن دهم تا سیزدهم)
 - ۴- دوره **بازگشت** (در تمام طول قرن سیزدهم)
 - ۵- دوره **مشروطه**
 - ۶- دوره **معاصر**

- تقسیم‌بندی سبک نثر فارسی بر اساس نظر ملک‌الشعراى بهار**
- ۱- دوره **سامانی** (از ۳۰۰ تا ۴۵۰ ه. ق)
 - ۲- دوره **غزنوی و سلجوقی اول** (۴۵۰ تا ۵۵۰ ه. ق)
 - ۳- دوره **سلجوقی دوم و قاجار/مشاهیان، نثر فنی** (۵۵۰ تا ۶۱۶ ه. ق)
 - ۴- دوره **سبک عراقی، نثر مصنوع** (۶۰۰ تا ۱۲۰۰ ه. ق)
 - ۵- دوره **بازگشت ادبی** (۱۲۰۰ تا ۱۳۰۰ ه. ق)
 - ۶- دوره **ساده‌نویسی** (۱۳۰۰ ه. ق تا امروز)

◀ نکته:

مکتب‌ها و سبک‌های ادبی حاصل اوضاع سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و ... زمانه‌ای بوده‌اند که صاحبان آن سبک‌ها و مکتب‌ها در آن می‌زیسته‌اند.

سبک‌شناسی دوره اول شعر

- ۱- نخستین آثار نظم زبان فارسی بعد از اسلام، ابتدا در سیستان و سپس در فراسان بزرگ پدید آمد. به سبک این آثار «فراسانی» گفته‌اند.
- ۲- به علت اینکه اوج این سبک در زمان سامانیان بوده است، آن را «سبک سامانی» نیز نامیده‌اند.

۳- سبک خراسانی بر حسب زمان به سه سبک فرعی تقسیم می‌شود:

} سامانی	}
} غزنوی	
} سلجوقی (سبک بینابین)	

۴- شعرای معروف سبک خراسانی ← رودکی - فردوسی - ناصر خسرو و ...

۵- هر اثر شعری را در سه قلمرو می‌توان بررسی کرد:

} قلمرو زبانی	}
} قلمرو ادبی	
} قلمرو فکری	

ویژگی‌های شعر سبک خراسانی در سه قلمرو

ویژگی‌های زبانی

ویژگی	ذکر نمونه / توضیح
سادگی زبان شعر	استفاده کمتر از آرایه‌ها و فهم ساده‌تر شعر
کم بودن لغات عربی (به جز اصطلاحات دینی و علمی) و لغات بیگانه در مقایسه با دوره‌های بعد	مانند: قصیده‌ی «دندانیه» رودکی که در آن اغلب لغات، فارسی هستند.
تفاوت تلفظ برخی از کلمات در مقایسه با زبان امروز	هزار / هزار چشم / چشم
کهنه و مهجور بودن بخشی از لغات در مقایسه با دوره‌های بعد	مانند: آزن‌داک (قوس قزح / رنگین کمان) ژکور (بخل و پستی)
استفاده از دو نشانه برای یک متمم	«زدش بر زمین بر»

ویژگی‌های ادبی

ویژگی	ذکر نمونه / توضیح
قالب عمده شعر این دوره	قصیده
قالب‌های مسمط و ترجیع‌بند و مثنوی	در حال شکل‌گیری
قالب غزل	در اواخر این دوره رشد کرد.
استفاده از آرایه‌های ادبی طبیعی و در حد اعتدال است.	برآمد پیلگون ابری ز روی نیلگون دریا / چو رای عاشقان گردان چو طبع بیدلان شیدا
قافیه و ردیف بسیار ساده است.	نیلگون پرده بر کشید هوا / باغ بنوشت مفرش دیبا
در توصیفات بیشتر از تشبیه (از نوع حسی) بهره گرفته می‌شود.	میر سرو است و بخارا بوستان / سرو سوی بوستان آید همی

ویژگی‌های فکری

ویژگی	ذکر نمونه / توضیح
روح شادی و نشاط و خوش‌باشی در شعر غلبه دارد.	این ویژگی در اشعار منوچهری رواج زیادی دارد.
شعر، واقع‌گراست و توصیفات، عمدتاً طبیعی و ساده و محسوس و عینی هستند.	ابر آزاری برآمد از کنار کوهسار / باد فروردین بجنبید از میان مرغزار (آزار: نام یکی از ماه‌های رومی برابر با اردیبهشت ماه است). (منوچهری)
معشوق عمدتاً زمینی است.	نگار من چو حال من چنین دید / ببارید از مژه باران وابل (وابل: فراوان و تند) (منوچهری)
روح حماسه بر ادبیات این دوره حاکم است.	مانند اشعار حماسی شاهنامه فردوسی
اشعار پندآموز و اندرزگونه این دوره که جنبه عملی و دستوری دارد، ساده هستند.	این جهان را نگر به چشم خرد / نی بدان چشم کاندرو نگری همچو دریاست وز نکوکاری / کشتی‌ای ساز تا بدان گذری (رودکی)
مضمون عمده اشعار این سبک ← حماسه، مدح و اندرز و ...	که در شعر شاعرانی مانند: فردوسی، منوچهری، رودکی، کسایی، فرخی و ... نمود دارد.
سادگی فکر و کلام	اگر مرگ داد است بیداد چیست؟ / ز داد این همه بانگ و فریاد چیست؟

نثر دوره اول

۱- سامانی ۲- غزنوی و سلجوقی

ویژگی‌های نثر دوره سامانی

ویژگی	ذکر نمونه / توضیح
ایجاز و اختصار در لفظ و معنا	(در حدی است که اگر عبارتی حذف شود باعث ناقص شدن مطلب خواهد بود.)
تکرار فعل یا اسم به حکم ضرورت معنی	—
کوتاهی جملات	این خاصیت لازمه ایجاز است.
لغات کم کاربرد فارسی در مقایسه با دوره‌های بعد	شامل اسم و فعل و ... می‌شود مانند: نشاستن در معنای نشستن
بهره‌گیری کم‌تر از لغات عربی	در حد لغات علمی و دینی استفاده می‌شده است.
افزایش کاربرد نشانه‌های جمع فارسی بر جمع عربی	—
محتوای نثرهای این دوره	علمی و گاهی نثرهای حماسی و تاریخی و دینی
نمونه‌های موفق نثر این دوره	ترجمه تفسیر طبری، تاریخ بلعمی، التفهیم، شاهنامه ابومنصوری

ویژگی‌های نثر دوره غزنوی و سلجوقی

ویژگی	ذکر نمونه / توضیح
اظناب (جمله‌ها معمولاً طولانی هستند)	بر خلاف نثر دوره اول که به غایت موجز و مختصر بود.
تمثیل و استشهاد به آیات و احادیث و اشعار عرب	نمود بارز آن در تاریخ بیهقی موجود است.
حذف افعال به قرینه	مانند: خیمه مسلمانی ملک است و ستون پادشاه و طناب و میخ‌ها رعیت. (حذف فعل است)
افزایش کاربرد لغات عربی (نسبت به دوره قبل)	برخی جمع‌ها مانند: خدم، قدما، شرایط / برخی مصدرها مثل: بخل، کرم، لجاجت
نمونه‌های نثر این دوره	تاریخ بیهقی، قابوس‌نامه، سفرنامه ناصر خسرو، سیاست‌نامه، کیمیای سعادت، کشف‌المحجوب